

IV.4. 2.

ÖRÖKSÉGVÉDELMI HATÁSTANULMÁNY ÉPÍTETT ÖRÖKSÉGI FEJEZET

Készült a kulturális örökség védelmével kapcsolatos szabályokról szóló 68/2018. (IV. 9.) Korm. rendelet 14. mellékletének megfelelő tartalommal az alábbi önálló munkarészben feldolgozott fejezetek kihagyásával, mivel nincsenek újonnan beépítésre szánt területek. Újonnan beépítésre szánt területeknek a hatályos településrendezési eszközökben már kijelölt beépítésre szánt területeket nem tekintjük.

1. Örökségvédelmi vizsgálat:

1.2. A település régészeti örökségének felmérése újonnan beépítésre szánt területnek kijelölt terület esetén terepbejárással,

1.3.3. a védetté nyilvánított régészeti lelőhelyeket és a nyilvántartott régészeti lelőhelyek

2. A rendezés során tervezett változások hatáselemzése:

2.2.1. változások hatásai: a régészeti örökségre

¹A település történeti leírása (a történeti település- és tájszerkezet alakulása, a történeti településmag)

Nincs nyoma tatárjárás előtti településnek a területen, vagyis Kocsér a tatárjárás után keletkezett kun települések közül való. A kun lakóhelyek jó ideig nem jelentettek végleges telepeket, inkább téli szállásokat. Ilyen szállás volt a XIII. században a közeli Árbocz földje.

A török hódoltság előtti időkben Törtel, Kara, Kocsér virágzó kiskunsági kun eredetű települések voltak. A Kocsér név első előfordulása a budai káptalan 1488. máj. 22-i okiratában található. Kocsér minden bizonnyal templomos hely már a XV. században is.

Az 1577 évi adóösszeírásban Kocsér, mint Kochy szerepel. Az 1590-es adatok Kochy falu népességének nagy megfogyatkozásáról szólnak. A 15 éves háború, legnagyobb valószínűséggel pedig az 1596-os év söpörte el a többivel együtt Kocsér községet, mely ezután pusztaként szerepel. *Ettől kezdve Kocsér évszázadokon át pusztaként szerepel (Praedium Kotsér). 1745-től a Jászkun Redemptio keretében Jászapáti lakosai váltották meg 8.000 arany forintért Kocsér kun pusztát, osztatlan állapotban a közbirtokosság többnyire közlegelőként hasznosította. Benépesülése a XIX. század 4. évtizedétől fokozatosan ment végbe, döntően Jászapáti népfölöslegéből. A határ tagosítását és a birtokok elkülönítését mérnöki terv szerint 1863-64-ben, majd véglegesen 1873-ban hajtották végre, alapul véve az önmegváltáshoz való hozzájárulással szerzett jogot.*

Az eredeti Liber Fundi 264 családot említ a földváltók jegyzékében. Az 1876. évi XXXIII. tc. megszüntette a kiváltságos Jászkun Kerületet, területét Pest, Szolnok és Csongrád vármegyékbe sorolta.

1877. augusztus 12-e lett a benépesült határral rendelkező Kocsér község megalapításának napja. Az 1877. évi I. tc. alapján Kocsér községet Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyébe, a kecskeméti alsójárásba sorolták.

Az önálló községgé válás lehetőségének kiharcolás, az első elöljáróság megválasztása után megkezdődött Kocsér "nagyközségi" szervezeti kiépítése mellett a lakosság kultúrálódásának, társadalmi szervezethez való kapcsolódásának megoldása: iskolaépítés, egyesületek, körök létrehozása. Házhelyeladási akciók, hiszen falu nem volt. A mintegy 2000 fő körüli lakosság saját tanyáján lakott. 1881-ben önálló rk. egyházközség alakult, új temetőt nyitottak: 1883-ban rk. templomot építettek (5 hónap alatt). Orvosi állás szervezése (gyógyszertár: Botos Imre), parókia, új községháza, csendőrors létesítés, stb. Rendkívül dinamikus szervezéssel és

¹ dölten: Antal Domokosné nyug. tanár, helytörténész Kocsér történeti múltja <http://www.kocser.hu>

tevékenységgel valósultak meg a kitűzött feladatok. Kiváló szervezők: Dósa Pál, Dósa Imre, Majerszky Vilmos (főjegyző 33 évig), Szabó Imre első plébános, Dr. Halász István községi orvos ('48-as honvéd ezredorvos volt), és még sokan mások, valamint az építőmunkába fizikai munkával, fogattal, pénzadománnyal besegítő önszerveződő típusú lakosság vitte végbe a fiatal község teljes felépítését. 1902-ben, a község 25 éves évfordulójára minden megvolt, ami egy települést nagyközségi szintre emel. Az évfordulóra felállították Szent István király kőből faragott szobrát a templom elé, amely 100 éven keresztül dacolt az időjárás és a történelem mindféle viharai. Az építő békés éveket lezárta az I. világháború. 172 hősi halottat áldozott a kocséri nép a hazáért. (1910-ben 3730 lakója volt Kocsérnak.)

1920-tól 1948-ig a lakossági szám 4000-en felüli volt (4070), pedig a II. világháború 117 fővel ritkította sorait (97 katona és 20 polgári személy). Gazdasági kár ezenkívül főleg az állatállományt érte a román, szovjet katonai rekvirálás révén 1944. november 1-től kezdve. 1945-48-ig újraindult az élet és a remény egymás segítségével, amelyhez a földosztás is hozzájárult. Ekkor még nem sejtette a nép az ún. "'50-es évek" meghurcoltatásait, a beszolgáltatás okozta képtelen szegénységet, börtönbevitelt, deportálást, egyesek kitiltását a faluból, stb. 1956. rövid ideig tartó szabadságharca, az újra megkonduló harangszó, a beszolgáltatás eltörlése teljes lendülettel fordította a fokozott termelésre a kocséri földből élőket. Szőlőművelés, paradicsom, paprikatermelés és egyéb zöldségféle termék eredményéből 1-4 kat. hold földterületet vásároltak a szabadabb 4 év alatt. (Földhivatali közlés) 1960. január 2 -től 1991-ig. Kocsért is elérte a mezőgazdaság "szocialista átalakítás", a tsz. szervezés a teljes határra kiterjedően. Sok víz elfolyt a Tiszán, sok ember elment addig Kocsérról, mire az '50-es évek szegénységét átélve a két tsz. megerősödött, majd 1979-ben összevonták és állandó, bár alacsony jövedelem biztosítására lett képes. Jelenleg, 2002-ben kb. 200 kocsérit foglalkoztatnak az mg. szövetkezetben. Az 1948-as 4070 fős lakosságból 1990-re 2469 fő maradt. Elsősorban a temérdek munkával helyreállított kisgazdaságok vagyonának a tsz. szervezés miatti pusztulása, másrészt az országban található egyéb munkahelyek készítették az embereket a faluról való menekülésre. Így kialakult és felerősödött a szinte tömeges elvándorlás, és a munkahelyhiány. S végül a természetes szaporulat drámai csökkenésével Kocsér lakosságának száma 2002-re 2000 fő alá esett vissza. 1990. a rendszerváltoztatás reménykeltő éve. Az első parlamenti választás eredménye Kocséron polgári-jobboldali képviselőt erősített szavazataival a 16-os választókerületbe Dr. Kulin Sándort. A községben ő támogatta "tornaterem építő program" keretében egy igen szép és jól felszerelt tornacsarnok építését. Az első önkormányzati választás szintén jobboldali polgármestert és polgári többségű képviselőtestületet juttatott a község élére. Az első polgármester Kocséron Barabás Ferenc agrármérnök, helybeli családból való. Ezt a bizalmat a következő két választáson is megkapta. 12 éve áll az önkormányzat élén. Remények, kétségek, kemény viták, merésznek tűnő lépések, javaslatok, s rendszerint létrejött megegyezések jellemezték az elmúlt 12 évet. A község fejlődési üteme történetének első 25 évére emlékeztet. Az EU-ba való belépés követelményeiből szinte csak a szennyvíz és a szeméttelp ügyének megoldása hiányzik, bár erre nagy erőfeszítések történtek. 1900-2002-ig felépült a tornacsarnok. Felújították az öreg iskola épületét, modern számítógéppark kialakítása, II. világháborús emlékművet avattak. 1992-ben megkezdődött a kárpótlás végrehajtása, amely befejezést nyert 1995-ben. 1993-ban telefon, 1994-ben gáz, 1999-ben vezetékes víz jutott el minden igénylőnek.

A további években: jelentős tanyavillamosítás, telefonfülke 3 határrészen. A község utcái 90%-ig portalanítottak és rendezettek. 5 km szilárd, portalanított út építésével, rövidebb, közvetlen összeköttetésbe került Kecskemét városával. Számos új lakóház épült és korszerűsödött. Kiépült az idősek napköziotthona, előírt személyzettel. Igény szerint folyik az idősek gondozása stb. Az önkormányzat konyhájába mintegy 400 főre főznek a hét 5 napján, stb. Kocsér 125 éves fiatal községnek számít, rendezett formájú utcái egyenesek, fásítottak, a központban gyönyörű fenyves-, virágos park emlékművekkel.

Település történeti fejlődése a történeti térképeken szemléltetve (forrás: Arcanum)

1780-as évek

A török után kiürült táj. Jász-kun határ erőteljesen ábrázolt.

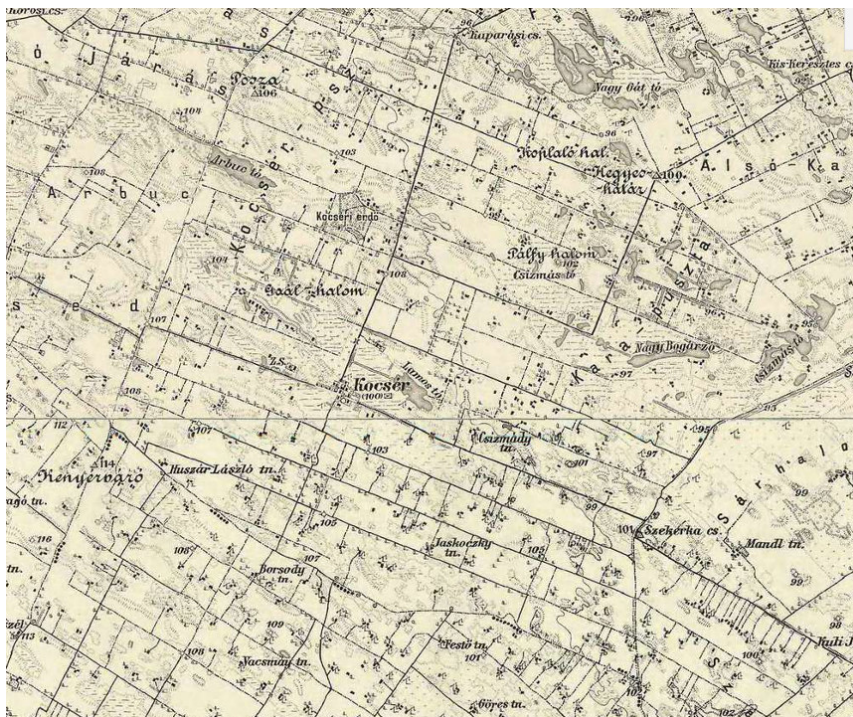
A kocséri pusztában csak a Kutya Kaparó csárda, „Kocsér alte Kirche”-ként a mai templomrom.

1800-as évek közepe

Megjelennek a tanyák, erdők, a mozaikos táj kezd kialakulni.

Jászapátihoz tartozó pusztán először csak a pásztorok, csőszök éltek. 1850-ben már több, mint 600 fő a népesség lakja a vidéket.

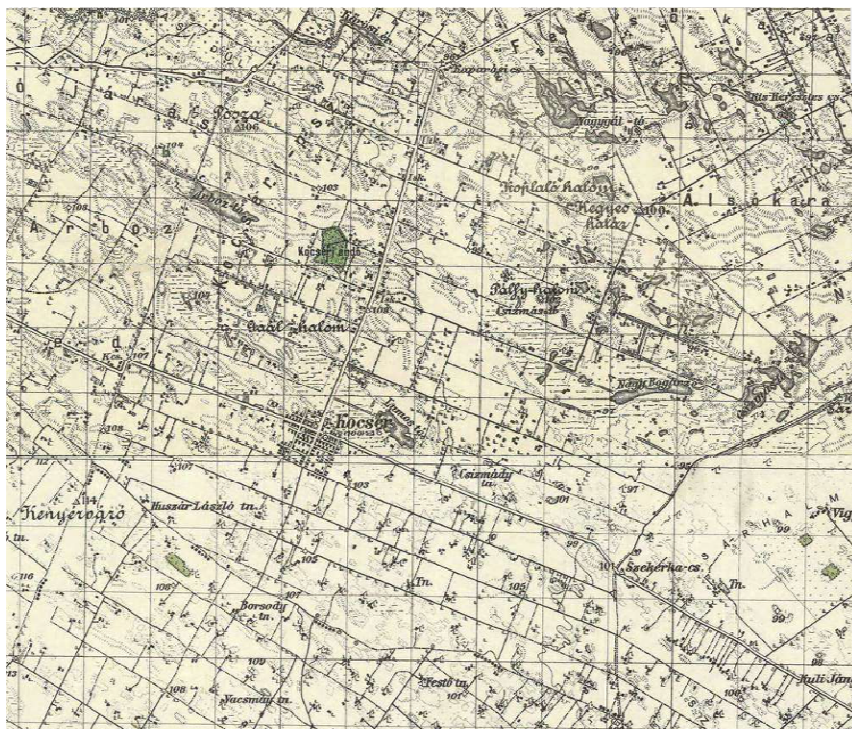
1800-as évek vége

Az 1863/64. évi tagosítással alakult ki a mai dűlőúthálózat. 16 db 300 öl széles dűlőt osztottak azok jelölése délről indulva I-XVI. sorszámmal a mai napig fennmaradt.

Az 1869-es népszámlálási adat már az 1850. évinek duplája.

A jáász anyatelepüléstől való 1872-ben indított elszakadási folyamat eredményeként 1877.-ban önálló községgé alakult.

A Kutyakaparó csárda Kaparási csárda néven szerepel, nyilván a körülötte lévő Kutyakaparás terület után.

1941.évi katonai térképen

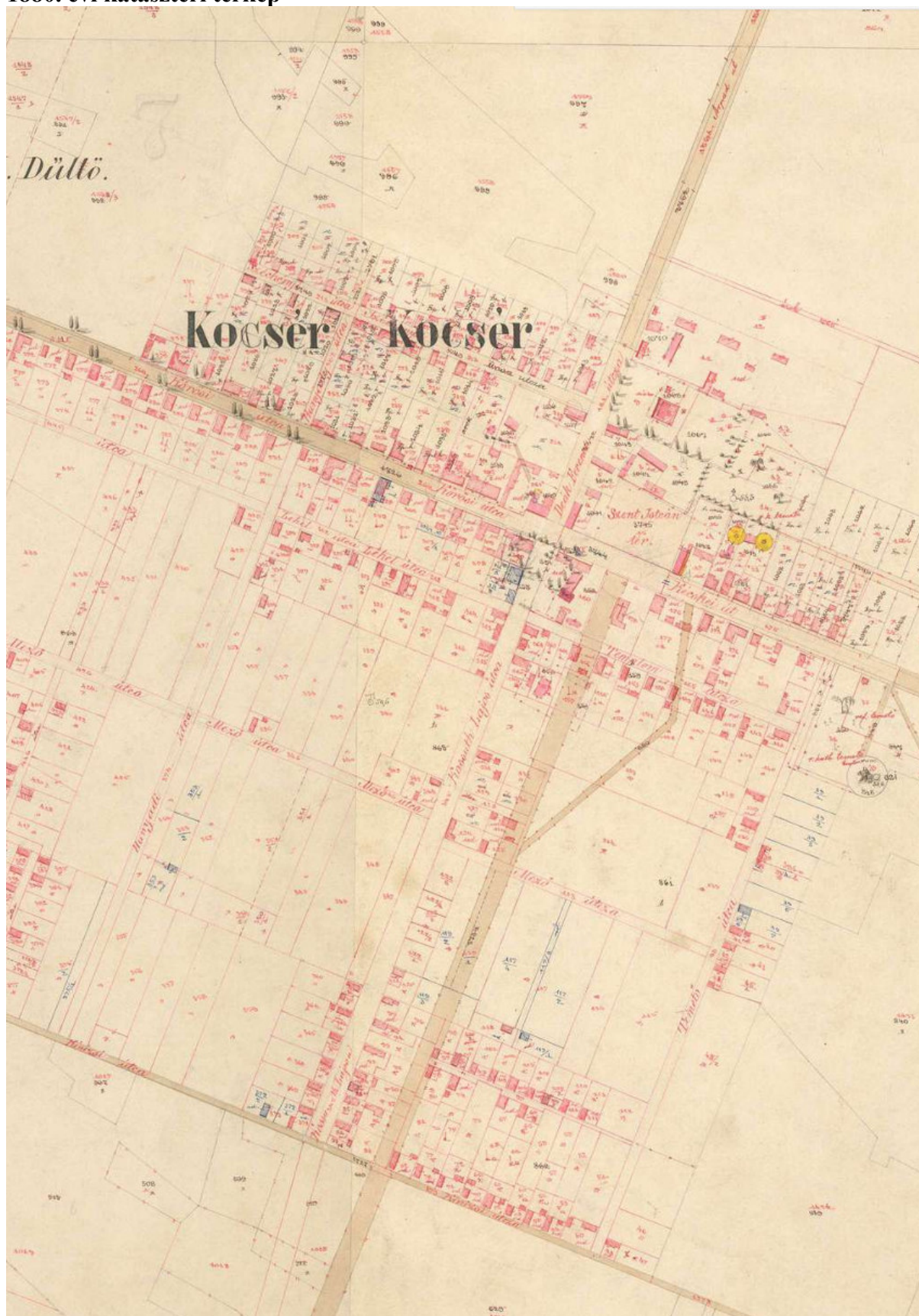
A belterület a község házával, templommal megvan, tanyákkal besűrűsödött, a székek kivételével lakottá vált a teljes határ.

A község legnagyobb népességszámát 4074 fővel 1941-ben érte el.

IV.4.2.

Épített örökség fejezet

1880. évi kataszteri térkép

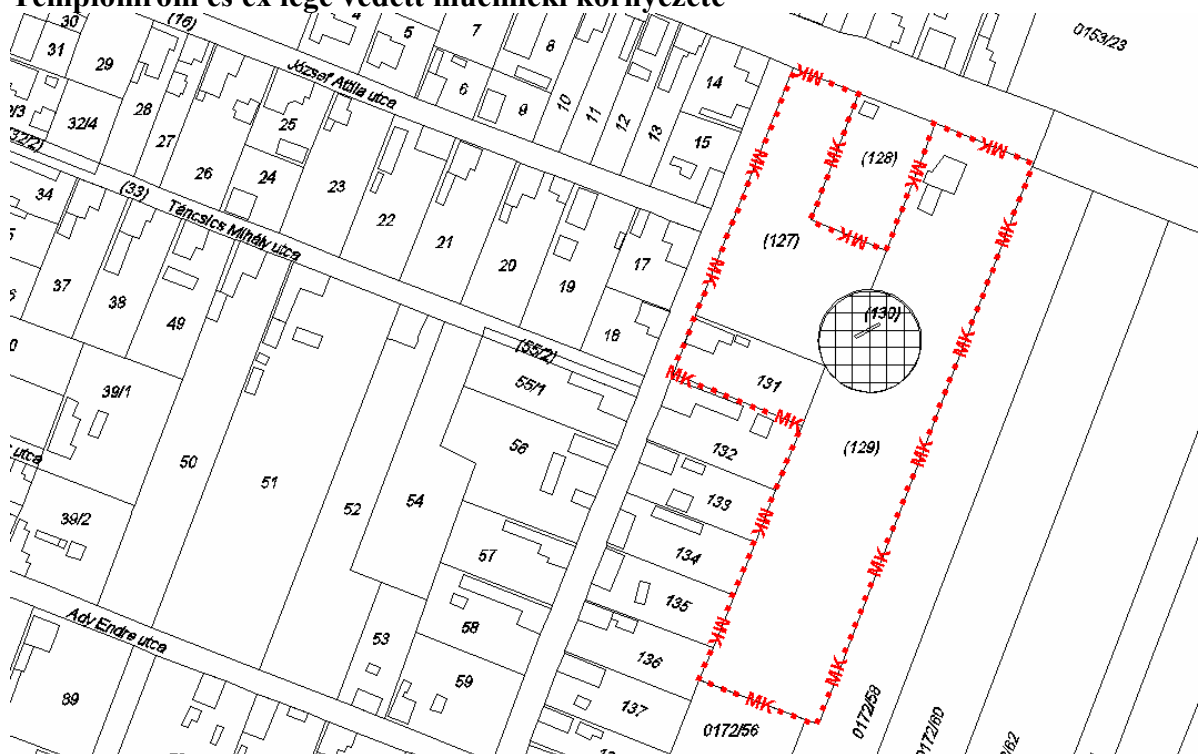

A védett műemléki értékek

A temető területén lévő 130 hrsz-ú ingatlanon lévő török előtti időben virágzó kun településre utaló XIV. századi templomrom műemléki védettségű. Műemléki környezete a határos telkeket érinti.

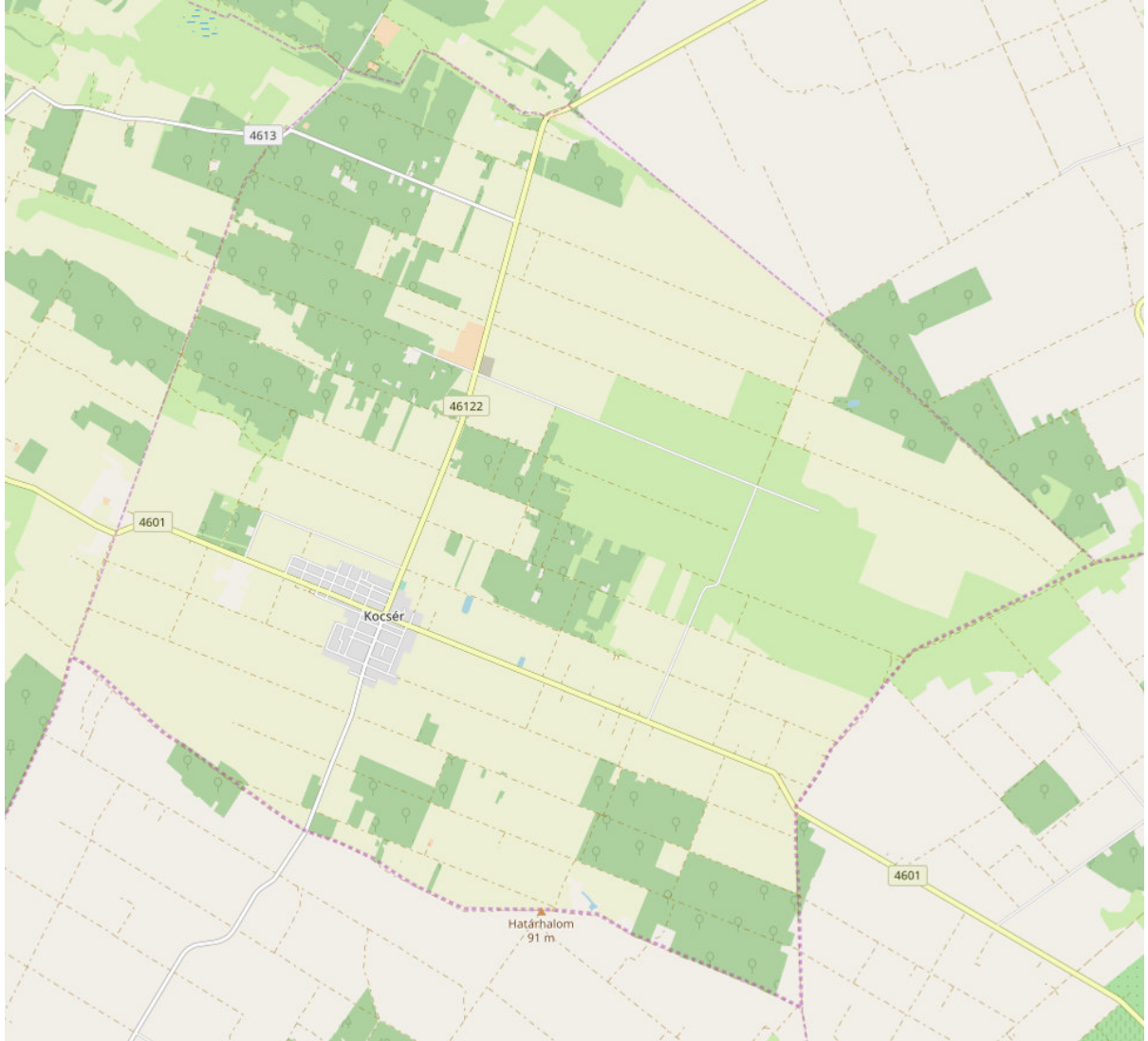
Templomrom és ex lege védett műemléki környezete

Világörökségi, és a világörökségi várományos helyszínnel és területtel nem érintett a település.

Településszerkezet, telekstruktúra és utcavonal-vezetés

A pusztá felparcellázása és a belterület egyaránt szabályos mérnöki osztás eredménye. A külterület szabályos mérnöki telepítésű

ÉNY-DK irányú úthálózat 15 azonos szélességű: 300 öles (550 m-es) dűlőt jelöl ki. Központ a ÉK-DNY irányú Jászság és Kecskemét közötti út és a Nagykőrös-Tiszaújváros út (V. dűlőt) metszésében található.

A **belterület** is szabályos derékszögű utcahálózatú. A történeti beépülés máig fennmaradó sajátossága a főutcával párhuzamos utcák (mai József Attila, korábban Lehel ill. Templom u. és Táncsics u. egyoldali beépítése.

A belterület beépülése a az 1880. évi kataszteri térképének tanúsága szerint a következők történt: főutca (Körösi és Kécskei út mentén

Széchenyi utcai tömbben

vélhetően a parcellázható telkek alapján szigetszerűen soros beépítési egységeként

A belterület a kezdeti beépülése a későbbi telek és utcahálózatot is meghatározta. Ennek tudhatók be a változó méretű tömbök és esetenként a viszonylag szűk közterületi szélességek és a zsákutcák.

IV.4.2.

Épített örökség fejezet

Az 1970-es évek a belterület ÉNY-I részén megvalósult lakóterületi fejlesztést korábbi beépítések nem korlátozták, a kialakított telkek és utcaszélességek az akkor hatályos Országos Építési Szabályzat falusias lakóterületi normáit követik.

Külterület hagyományos tanyás térség. A kialakított településszerkezet a tanyás beépítés alkalmas terepe. Egy 1960-ban készült felmérés szerint még tanyán lakott a község lakosságának 63,4 %-a. Ez az arány az óta jelentősen lecsökkent, de a külterületi népesség elvándorlása napjainkra megállt.

A külterületi gazdálkodás illetve a tanyásodás változásával a táj természeti adottságai válnak egyre hangsúlyosabbá. Az eredményes mezőgazdasági művelésre alkalmatlan homokos területek az ÉNY-i határrészen erdősülnek. A pusztagyeppek természetvédelmi oltalom alá kerültek és a legeltető állattartás terepévé válnak.

Településkarakter elemek, a beépítés utcaképe,

A belterületi beépítési karaktereit az alábbi ábra szemlélteti:

- Községközpont
- Főutca
- Utcafrontos lakóterület
- Előkeres lakóterület
- Zöldterület, zöldterület jellegű intézmény
- Iparterület
- Fejlesztési terület

A községközpontban találhatók a település meghatározó intézményei. Telkeik nagysága és a beépítettség mértéke a funkciótól függően elég nagy változatosságot mutat. Az épületek méretüknél fogva jellemzően kiemelkednek a lakóházak közül.

IV.4.2.

Épített örökség fejezet

Községközpont

Itt található a község intézményei, ezek jellemzően nagyobb telken álló, a lakóházak méretét meghaladó épületek.

Szent István Király római katolikus templom

Tornacsarnok

A **főutcai beépítés** mezővárosias jelleggel bír, a központtal határosan félzárt sorú beépítéssel. Az utcával párhuzamos tömegű tekintélyesebb épületek sora meg-megszakad. Új beépítéseknél az 1900-as évek első harmadában épült minőségi épületekhez kellene igazodni a főutcai karakter megtartása ezt kívánja.

A belterület történeti 1900-as évek közepéig kialakult lakóházas **beépítés utcafrontos jellegű**. Az 1-3 m-es előkertet tartva és az oldalhatártól is elmaradva fésűs jellegű beépítés fokozatosan átépül. Egységes utcakép ezekező a részeken nem igen határozható meg. Az adott építészeti igények szerinti lakóházak sorakoznak.

Az épületek java része már a 1800-as évek végi kataszteri térképen is megjelent, ami nem jelent változatlanságot, lakói folyamatosan korszerűsítették, átalakították azokat. Egy-egy megtartott építészeti részlet utal építésük idejére.

Az 1900-as évek közepétől osztott telkek **egységes előkerttel** épültek be.

Az előkertek és az utcai fák, bokrok összeérő zöldje határozza meg gyakran az utcaképet.

Zöldterület

A község központját az intézményekkel együtt a település tágas közparkja jelöli ki. Emlékműveknek, játszó-, és pihenőhelyeknek egyaránt helyet ad.

I. világháborús emlékmű

II. világháborúban és az 1956-os forradalomban elesettek emlékműve

Erdélyi testvérvárosra:

Játszótér az iskola szomszédságában
Zágonra utaló székelykapu

Ipari karakter

A település jellegéből következően a külső ipari beépítések a mezőgazdasági termeléshez kapcsolódnak.

Áfásított környezetben állattartó épületek, raktárak, silók találhatók

Természeti területek

Kocsér területe kulturtáj, háborítatlan természeti állapot már nincs. A szántóföldi művelésre alkalmatlan területek, a természetvédelmi nyilvántartásba vett ex lege szikes tavak és természetes gyepek tartották meg természetes állapotuk.

Jászkarajenői puszták európai jelentőségű (NATURA 2000.) természetmegőrzési és madárvédelmi területből 654 ha Kocsér területén van., védelmét számos itt fellelhető növény és állat indokolja.

Ezek: kisleveles aszat (*Cirsium brachycephalum*)

nagy tűzlepke (*Lycaena dispar*), vágó csík (*Cobitis taenia*), réti csík (*Misgurnus fossilis*), szivárványos ökle (*Rhodeus sericeus amarus*), mocsári teknős (*Emys orbicularis*), vöröshasú unka, vidra (*Lutra lutra*)

Forrás: HUDI21056 Jászkarajenői puszták fenntartási terve

Kalocsa-gyep védett területe (NATURA 2000. természetmegőrzési területe)

Kunhalmok

A természetvédelmi törvény erejénél fogva védett kunhalomként kettőt is jegyeznek: a történeti térképeken is megjelenített Határhalmot és a Kocsér-Jászkarajenő-Tisza-kécske hármashatár mentén lévő un. Sárhalmot. Az utóbbit, amint a helyi elnevezése is mutatja határjelként a falu népe horda össze.

Határhalm

Sárhalm

Mezőgazdasági területek

A termőhelyi adottságok és a birtokviszonyok a nagytáblás szántóföldi kultúrákat nem tették lehetővé. A mezőgazdasági tájat -a szikes gyepek kivételével- a mozaikosság jellemezte a puszták lakottá válásától a XIX. század elejétől kezdve. Mára kicsit megfogyatkozva, de a mozaikosság: a szántók, kertek, gyümölcsösök, szőlők tanyák, erdőfoltok vegyessége - meghatározó.

A táj képét alapvetően meghatározzák a tanyák.

A mezőgazdasági táj változatossága a tanyákkal is jól szemléltethető.

Erdőkkel körbevett tanya, amely azonban jól megőrizte saját életterét: gazdasági épületeit, kertjét, szőlőjét.

A gazdasági központ jellegét elvesztő tanya gyakran üdülőként szolgál, megőrizve a népi építészeti értékeket, amelyek visszaállítása itt még megkövetelhető.

A mai földművelés gazdasági egységét jelentő tanya, már birtokközpontnak tekinthető. Anakronizmus ezeknél a klasszikus tanyaépületek formavilágát meghatározni.

A helyi építészeti örökség

Kocsér Község Képviselő-testülete a településkép védelméről szóló 10/2017.(XII.13.) önkormányzati rendeletében a helyi védelem alá helyezte a mellékelt értéktárban szereplő épületeket.

A rendezés során tervezett változások hatáselemzés

Olyan hálózati, területfelhasználási elem nem kerül a településfejlesztési koncepcióba és a településrendezési eszközökbe, amely a települési értéktárban szereplő elemeket, a kialakult település- és tájszerkezetet érintené.

Értékleltár -tájértékek

A bemutatott táji értékek magasabb szintű jogszabályok által országos védeltséget élveznek, helyi védelem alá helyezés nem szükséges.

Jászkarajenői Puszták	Lehatárolása térkép mellékleten A Natura 2000. védettségű terület 9,72%-a 653,7 ha Kocsér igazgatási területét érinti.	Jászkarajenői puszták kiemelt jelentőségű természet-megőrzési valamint a Jászkarajenői puszták különleges madárvédelmi terület
Kunhalom	0100/21, 0107/11 hrsz	Határhalom
Kunhalom	0110 hrsz	Sárhalom

Értékleltár -Épületek

Sor-szám	Helyszín	Leírás	Javaslatok	Kép
1	Szabadság u. 18. 2 hrsz	Építési éve: 1883.	Közösségi, Hitéleti, településképi, építészeti érték	
2	Kossuth u.5/c	Ref templom	Helyi védeltsége fenntartandó Közösségi, hitéleti, érték Épület tömege védendő Torony és toronysisak palafedése cserélendő	
3	XVI. dűlő	Kutyakaparó Csárda 1926-ban leégett csárda helyére került. 1847, évi Petőfi vers nyomán kapta elnevezését.	Közösségi, kulturális örökségi emlékhely, történeti, népi építészeti érték	

Sor-szám	Helyszín	Leírás	Javaslatok	Kép
4	Kossuth u.6.	Óvoda, egykori Dósa villa	Közösségi, településképi, építészeti (szecessziós) érték Védendő az épület külső megjelenése a főbejárati előtető kivételével	
5	Szabadság u. 57-59	lakóház	Településképi, építészeti érték (mezővárosias polgárház) Utcai főépület tömege, homlokzati kialakítása, utcai kerítés védendő	
6	Szabadság u.51.	Lakóház egykori posta	Településképi, építészeti érték (mezővárosias polgárház) Épület külső megjelenése védendő	
7	Szabadság u.- Hunyadi u. sarok	malom	Ipartörténeti építészeti érték Tömege védendő	
8	Kossuth u. 20.	Lakóház Bátor-ház	Településképi, építészeti érték (parasztbarokk lakóház szecessziós elemekkel) Épület utcai homlokzata és tömege védendő	
9	Kossuth u.14.	Település 1887. évi első 2 tantermes iskolája helyéni álló iskola	Közösségi, településképi (térfalképző) érték Tömege védendő	
10	Szabadság u. 57/A	lakóház, gyógyszertár a település első patikája 1895.	Településképi, építészeti (mezővárosias polgárház) érték Tömege védendő	
11	Szabadság u.26	lakóház	Településképi, építészeti érték (mezővárosias polgárház) Épület utcai homlokzata és tömege	

Sor-szám	Helyszín	Leírás	Javaslatok	Kép
12	Szabadság u. 30.	Műanyag-feldolgozó üzem Eredetileg Urbán vendéglő, később mozi	Településképi, építészeti érték (mezővárosias polgárház szecessziós elemekkel) Utcai homlokzata, tömege védendő	
13	Szabadság u.33.	Üzletház Egykopri Singer üzletház	Településképi érték Épület tömege védendő	
14	Szabadság u. 40.	Irodaház, posta volt takarékszövetkezet	Településképi, építészeti érték (mezővárosias polgárház szecessziós elemekkel) Eredeti homlokzati tagozatok, oromzat, nyílászárók védendők	
15	Szabadság u. 49.	lakóház	Településképi érték Tömege és eredeti utcai homlokzati elemei védendők	
16	Kossuth u.13.	lakóház	Településképi érték Tömege, Kossuth utcai és sarok építészeti elemek védendők	
17	Kossuth u. 16.	könyvtár	Településképi érték Tömege, Kossuth utcai és sarok építészeti elemek védendők	
18	Szabadság u. 72.	Lakóház Urbán Kálmán villa	Történeti, településképi, építészeti érték (korai modern) Tömege, homlokzati elemei és utcai kerítése védendő	
19	XIII. dűlő	Lakóház Árpád úti tanyai iskola	Történeti, településképi érték Épület közterületi homlokzati elemei és tömege védendő	
20	XI. dűlő	Lakóház faluhelyi tanyai iskola	Történeti, településképi érték Épület közterületi homlokzati elemei és tömege védendő	

Az értékleltárba felvett valamennyi épület helyi védettségű, amelynek fenntartása indokolt.
Műemléki védelemre a rk. templom javasolható.

IV.4.2.

Épített örökség fejezet melléklete - értékleltár